

Regeringskansliet
Socialdepartementet
Enheten för socialtjänst och funktionshinderspolitik
103 33 STOCKHOLM

Yttrande: 2025-01-17

Sveriges kommunala anhörigstödsnätverks yttrande avseende Stärkt stöd till anhöriga - ett mer ändamålsenligt stöd till barn och vuxna som är anhöriga, SOU 2024:60

Diarienummer: S2024/01502

Sveriges kommunala anhörigstödsnätverk (SKA) har med stort intresse tagit del av utredningens betänkande. SKA är inte en formellt utsedd remissinstans, men delar av utredningen är angelägna frågor för anhörigkonsulenter som profession och vi vill därför bidra med våra synpunkter. Att erbjuda ett ändamålsenligt och individuellt stöd till anhöriga, att främja kunskap om stöd till anhöriga, samt att på olika nivåer arbeta med att stärka anhörigas delaktighet, är prioriterade områden för SKA.

SKA har som syfte att arbeta för en fortsatt nationell, regional och lokal utveckling av kommunernas stöd till personer som vårdar närstående som är långvarigt sjuka eller äldre eller som stödjer närstående med funktionshinder. Nätverkets medlemmar består främst av personer som arbetar som anhörigkonsulenter och motsvarande. De som arbetar med kommunalt anhörigstöd ingår i olika regionala nätverk. Dessa nätverk utser en representant i det nationella nätverket för anhörigstöd och benämns *länsamordnare*. I Sverige finns ca 35 länsamordnare som geografiskt täcker hela landet utifrån befintliga län/regioner och som länsamordnare är man en förmedlande länk mellan nationell och regional nivå.

Det gemensamma arbetet i länsnätverken och att länsamordnarna under 25 år arbetat med strategiska och operativa frågor gällande stöd till anhöriga, kan antas ha haft en stor betydelse för det kommunala anhörigstödet utveckling och likriktning gällande anhörigkonsulenters aktiviteter och göromål, så väl som att eftersträva ett likvärdigt stöd till anhöriga. SKA har tidigare även medverkat i arbetet med att ta fram underlag för den nationella anhörigstrategin, samt varit delaktiga och engagerade i Socialstyrelsens arbete med att ta fram kunskapsstöd. SKA har under senare år bland annat fokuserat aktivt på professionsutveckling. SKA arbetar med att hitta strukturer för delaktighet och eftersträvar att ta till vara på och sprida den kunskap och erfarenheter som finns hos anhörigkonsulenter

runt om i landet. Som ett led i detta arbete finns idag flertalet nationella utvecklingsgrupper med fokus på anhöriga och anhörigperspektiv inom särskilda områden, som exempelvis Förebyggande socialtjänst för anhöriga, Databas för anhörigstöd, Samverkan med civilsamhället och omställningen till Nära vård.

I arbetet med att besvara detta betänkande har anhörigkonsulenter från hela landet gjorts delaktiga genom att få lämna synpunkter vid hearings som anordnats genom Nka och genom diskussioner i sina länsnätverk. Anhörigkonsulenternas synpunkter har därefter beaktats vid dialogmöte med SKAs länsamordnare. Vid dialogmötet har länsamordnarna gemensamt diskuterat utredningens förslag, vad de bedömer att det kommer att innebära för anhöriga, samt förslag på åtgärder. SKA väljer i sitt remissvar att lyfta några av de förslag och bedömningar som har betydelse för det kommunala anhörigstödet, samt gällande barn som anhöriga. De övriga förslagen har SKA valt att inte yttra sig om.

Nedan sammanfattar SKA några viktiga synpunkter.

Sammanfattning

Alla insatser som riktas till anhöriga, oavsett ålder, är förebyggande. I den nationella anhörigstrategin framgår att anhöriga idag utför omfattande insatser som i många fall innebär en ökad risk för egen ohälsa. Det ger ett ökat lidande för den anhöriga men också en ökad belastning och ökade krav på insatser från samhället. SKA menar att det utifrån ett förebyggande folkhälsoperspektiv är viktigt att insatser riktade till anhöriga förstärks och tydliggörs.

SKA ser mycket positivt på förslagen om stärkt stöd till anhöriga, både i fråga om anhörigkontakt och i förtydligandet om vad det direkta stödet ska kunna innefatta. Vi ser med tillförsikt fram emot ett genomförande av förslagen. I den fortsatta beredningen av utredningens förslag menar SKA att några delar behöver förtydligas. Efter beslutet om den nationella anhörigstrategin upplever många anhörigkonsulenter att det över lag skett en positiv förändring inom de verksamheter som möter anhöriga, avseende uppmärksamheten och medvetenheten kring anhörigperspektiv, men att det fortsatt saknas ett likvärdigt direkt stöd till anhöriga. Anhörigkonsulenter arbetar redan med många olika delar av det stöd till anhöriga som nämns i utredningen och även om man utifrån ett nationellt perspektiv som profession arbetar relativt likt i det direkta stödet till anhöriga, kan de kommunala uppdragen variera och göra att man inte når ut till alla målgrupper som avses i lagstiftningen. Det finns exempelvis kommuner som helt saknar direkt stöd till anhöriga som står nära någon som inte har kontakt med kommunen, det finns kommuner som inte erbjuder stöd till andra målgrupper än äldre anhöriga, enbart erbjuder stöd till anhöriga till någon med kognitiv svikt, och så vidare. Länsamordnarna inom SKA upplever att de kommuner som i deras regionala nätverk saknar anhörigkonsulent eller annan form av uttalad anhörigkontakt, inte lever upp till lagstiftningens intention om stöd till anhöriga inom alla målgrupper. Detta försvårar också sjukvårdens möjlighet att enkelt hänvisa anhöriga till kommunens stöd och det försvårar samverkan med civilsamhället, vilket även medför ett sämre individuellt och

flexibelt stöd till anhöriga i den kommun som det berör. I och med digitaliseringen har möjligheter till individuellt och flexibelt stöd utvecklats och från SKA samordnas också många nationella aktiviteter med digitalt stöd till anhöriga, exempelvis informationsträffar och stödgrupper. Även detta förutsätter att en anhörigkonsulent eller annan uttalad anhörigkontakt har god kännedom om möjligheter till anhörigstöd från andra än den egna kommunen och att denne aktivt arbetar med att sprida adekvat information till kommunens anhöriga.

Anhörigkonsulenter möter många anhöriga till personer som inte har någon kontakt med socialtjänst eller hälso- och sjukvård. För ett likvärdigt stöd till anhöriga är det viktigt att lyfta fram att en anhörigkontakt ska finnas lätt tillgänglig för *alla* anhöriga, med ett arbetssätt som sätter den anhörige individen i centrum oavsett vem denne är anhörig till, på vilket sätt anhörigskapet ser ut, eller yttrar sig. Anhörigskapet är en mycket komplex fråga och med en bred ansats löper man mindre risk att anhöriga i en utsatt situation exkluderas från adekvat stöd. Stödet till anhöriga ska också vara kunskapsbaserat och bedrivs i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet, vilket innefattar att en anhörigkontakt behöver vara en särskild funktion med ett tydligt uppdrag att arbeta professionellt med stöd till anhöriga och inte en tillfälligt utsedd kontaktperson.

SKA ser också mycket positivt på att barn och ungas rättigheter förstärks och tydliggörs, samt vill särskilt uppmärksamma att FNs barnkonvention är grunden. *Alla* anhöriga ska utifrån ett livsloppsperspektiv kunna erhålla ett individuellt och ändamålsenligt stöd och barn ska inte exkluderas från detta stöd enbart på grund av sin ålder.

SKA håller med utredningen om behovet av större kunskap om stöd till anhöriga så väl som om anhörigas behov. Detta innefattar fortsatt arbete med att integrera anhörigperspektivet i olika verksamheter inom regioner och kommuner. För många anhörigkonsulenter som idag arbetar med direkt stöd till anhöriga, ingår även ett uppdrag att planera den del av det kommunala anhörigstödet som ges av anhörigkonsulent. En anhörigkonsulent kan även ha mer strategiska uppdrag att informera, utbilda och/eller handleda personal. I arbetet med direkt stöd till anhöriga ingår att på olika sätt synliggöra anhöriga, göra deras röster hörda och på olika sätt främja en ökad delaktighet. SKA vill förmedla att det är av stor vikt att man tar del av anhörigas kunskap och erfarenhet i det strategiska arbetet. En anhörigkontakt behöver på olika sätt arbeta med att stärka anhöriga och ta till vara på deras resurser oavsett om det är individuellt, i grupp eller på samhällsnivå. Detta arbete innefattar naturligt också samverkan med lokala rörelser inom civilsamhället som exempelvis klientorganisationer, anhörigföreningar, nätverksgrupper och lokala utvecklingsgrupper, dels för att ta del av deras kunskap och erfarenheter och dels för att stärka och stödja dessa rörelser engagemang.

Kommentarer till olika delar av utredningen:

Socialnämnden ska erbjuda en anhörigkontakt för anhöriga med ett särskilt behov av stöd

Bedömning 3.8.1 SKA delar utredningens bedömning om att inte avgränsa vilken krets av anhöriga som omfattas av utredningens förslag om anhörigkontakt – detta då stöd till anhöriga bör omfatta *alla* anhöriga utifrån anhörigas individuella behov.

SKA ser positivt på att alla kommuner ska ha ett tydligt ansvar för att erbjuda en anhörigkontakt som kan ge ett lättillgängligt och direkt stöd till anhöriga. SKA vill samtidigt poängtera att det utifrån en strävan efter ett likvärdigt stöd till alla anhöriga ska tydliggöras att denna anhörigkontakt ska vara tillgänglig för *alla* anhöriga oavsett om den som de står nära befinner sig inom socialtjänstens och/eller hälso- och sjukvårdens verksamheter eller inte. Erfarenheter från anhörigkonsulenter runt om i landet vittnar om att de grupper som inte har sina närstående i kontakt med vård- och omsorg eller hälso- och sjukvård, behöver ha en enkel och tydlig hänvisning om vart de ska kunna vända sig för att få stöd. Det behöver också vara enkelt och tydligt för personal som möter anhöriga att veta vart anhöriga kan vända sig för att få direkt och anhörigcentrerat stöd, utan att för den delen frånta verksamhetens egna ansvar att erbjuda adekvat stöd till anhöriga.

Förslag 3.8.2 SKA tillstyrker utredningens förslag om att Socialnämnden ska erbjuda en anhörigkontakt. SKA föredrar begreppet *anhörigkontakt före kontaktperson för anhöriga*. Detta då *kkontaktperson* är en av socialtjänstens etablerade insatser och därmed kan det begreppet leda till förvirring kring vad som egentligen avses. För ett stärkt, likvärdigt och lättillgängligt stöd till anhöriga, bedömer SKA att det ska finnas möjlighet till anhörigkontakt utan behovsprövning.

SKA anser att en anhörigkontakt ska vara lätt att komma i kontakt med och att denne ska ha kompetens för att kunna ge adekvat information, vägledning, råd och stöd utifrån den anhöriges behov. Anhörigkonsulenter idag arbetar med direkt stöd med den anhörige i centrum, oavsett den närståendes situation. Utifrån detta vill man belysa att det är viktigt med ett anhörigcentrerat arbete, att en anhörigkontakt gemensamt med den anhörige ska kunna komma fram till vilken form av stöd som den anhörige kan behöva ha för att underlätta i dennes livssituation och vad som behövs för att stärka den anhöriges förutsättningar att på egen hand hantera sin situation. Idag innefattar anhörigkonsulenternas stöd till anhöriga förutom information, vägledning och rådgivning även emotionellt stöd. Det emotionella stödet är individuellt och flexibelt och innefattar exempelvis individuella samtal (motiverande, krishanterande, sorgebearbetande, med mera), stöd i grupp (utbildande, stöttande, för att dela copingstrategier med andra i liknande situation, med mera), och hälsofrämjande aktiviteter (återhämtning, fokus på fler levnadsår, med mera). I samtal ska man också kunna informera om möjligheter till ytterligare stöd, som exempelvis hemtjänst

eller koordinatorstöd för egen del och i dessa fall kunna hänvisa till lämpliga instanser. I andra fall kan det handla om att hänvisa vidare till samtalsterapeut, kurator på vårdcentral eller en anhörigförening för stöd av andra i liknande situation. SKA anser att detta arbete kräver att anhörigkontakten har en grundutbildning som motsvarar de krav som ställs på insatsernas kvalitet, samt kunskap och kompetens för detta uppdrag, bland annat bemötande, samtalskompetens, kunskap om anhörigprocessen och anhörigperspektiv, samt kunskap om hur man arbetar med stärkt delaktighet på olika nivåer.

Förtydligande av det direkta stödet till anhöriga i socialtjänstlagen

Förslag 3.8.3 SKA tillstyrker utredningens förslag om att förtydliga Socialnämndens skyldighet att förutom annat stöd även erbjuda information och vägledning. SKA håller med utredningen om att det bästa stödet för anhöriga är att insatser från hälso- och sjukvården och socialtjänsten fungerar bra för deras närstående. Många anhörigkonsulenter erfar att det i verksamheter emellanåt kan vara svårt att få stöd som anhörig för egen del, när dessa har ett naturligt fokus på den enskilde. Det kan också finnas ett maktförhållande där den anhörige av olika anledningar inte upplever att de kan fråga efter stöd vid den verksamhet som den enskilde får sin vård eller omsorg. Samtidigt möter anhörigkonsulenter många anhöriga som står nära någon som inte har insatser genom hälso- och sjukvård eller socialtjänst. Många anhöriga ser sig inte heller som just ”anhöriga” och eftersöker inte ”anhörigstöd”. För att motverka att anhöriga allt för sent kommer i kontakt med anhörigstödet är det viktigt att det finns ett lättillgängligt stöd som är proaktivt och uppsökande, samt att anhörigstödet även kontinuerligt informerar och marknadsför att man som anhörig kan få stöd för egen del. Med lätt tillgängligt avses förutom tid och rum även att insatser, bemötande och samverkan fungerar på ett smidigt och respektfullt sätt.

Utifrån livssituationen har anhöriga olika förutsättningar för att klara av sin situation och behovet av stöd ser olika ut. SKA vill betona att stödet till anhöriga behöver vara individcentrerat. En viktig del av det direkta stödet till anhöriga är förutom information, vägledning, rådgivning och samtalsstöd, också att stärka anhöriga och att verka för en ökad delaktighet. Detta direkta stöd till anhöriga innefattar förutom arbete på individnivå även att stärka anhöriga som grupp, samt på samhällsnivå. SKA vill lyfta fram att det direkta stöd som anhörigkonsulenter idag utför, är att medvetet arbeta med göra anhöriga delaktiga genom att de får dela med sig av sin kunskap och erfarenheter till andra anhöriga i liknande situation, samverka med anhörigorganisationer, med mera.

SKA ställer sig fundersam till vad utredningen avser med att en anhörigkontakt ska tillgodose ett individanpassat stöd med att planera, samt önskar ett förtydligande i frågan. Om man med detta menar att den anhörige behöver stöd i planering kring den enskilde som är sjuk, äldre eller har en funktionsnedsättning, vill SKA starkt tala emot ett sådant uppdrag. Det är

viktigt att verksamheter tar sitt ansvar för att planera den enskildes vård och omsorg, vilket måste ske med ett anhörigperspektiv och med hänsyn till den anhöriges situation. I planeringen runt den enskilde finns många andra professioner som har ett uttalat ansvar i frågan, exempelvis fast omsorgskontakt, fast vårdkontakt, personligt ombud, med flera. Det finns stor risk för att frivilligheten sätts åt sidan ifall det finns uttalade förväntningar på att anhöriga ska planera för den enskildes situation. Däremot ser SKA att många anhöriga har ett stort behov av stöd för att *planera sin egen situation* utifrån sitt anhörigskap och sin anhörigprocess, exempelvis att planera återhämtning och att prioritera aktiviteter i vardagen, vilket i så fall naturligt skulle falla in under en anhörigkontakts uppdrag.

Uppföljning och utvärdering

Bedömning 3.8.5 SKA delar utredningens bedömning att Socialstyrelsens förslag till uppföljningsområden bör genomföras. I betänkandet framgår att anhörigkonsulenter redan idag kan ses som en form av kontaktperson för anhöriga (anhörigkontakt). Anhörigkonsulenter fyller en viktig roll i att arbeta med att informera, vägleda och ge annat adekvat stöd, så väl som att lotsa vidare till rätt instanser. Anhörigkonsulenter arbetar idag med direkt stöd till anhöriga, men då de kommunala uppdragen varierar når man inte ut till alla målgrupper. Länsamordnare inom SKA uppger att det finns stora etiska problem med den bristande likvärdigheten, exempelvis när man får informera anhöriga till patienter på ett regionsjukhus om att vissa hemkommuner erbjuder stöd till anhöriga medan det saknas i andra hemkommuner. Många länsamordnare uppger också att det också är ett etiskt dilemma när anhöriga kontaktar anhörigkonsulent i annan kommun för att efterfråga adekvat stöd som inte finns tillgängligt i deras egna hemkommun. Detta skulle kunna åtgärdas med hjälp av bättre styrning och uppföljning av de kommunala uppdragen. SKA delar utredningens bedömning om att det finns utvecklingsområden gällande likvärdighet, utveckling och uppföljning. SKA ställer sig positiva till ett förtydligande av innehållet i det kommunala anhörigstödet och ökade krav på uppföljning av anhörigperspektivet och det direkta stödet till anhöriga, samt vill framföra att SKA är mer än villiga att medverka i ett kontinuerligt arbete gällande utveckling och uppföljning.

Den nationella anhörigstrategin så väl som Socialstyrelsens kunskapsstöd "Integrera anhörigperspektivet inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten", poängterar vikten av att personal inom socialtjänst och hälso- och sjukvård har ett gott anhörigperspektiv och att anhöriga erbjuds stöd inom de verksamheter som har hand om den enskilde. SKA vill betona att det stöd som ges genom en anhörigkontakt inte får frånta verksamheters ansvar att ge adekvat stöd till anhöriga som de möter inom befintlig verksamhet.

SKA ställer sig fundersam till formuleringen "särskilt behov av stöd" och önskar ett förtydligande i detta. *Alla* anhöriga kan sägas vara i särskilt behov av stöd då forskningen visar på att anhöriga löper större risk för egen ohälsa, att det är en målgrupp som är särskilt sårbar och utifrån detta är det tydligt att man behöver arbeta med stöd till anhöriga utifrån

en bred ansats. SKA kan utifrån sin kunskap och erfarenhet inte se vilka anhöriga som generellt skulle kunna exkluderas från detta, utan anser att *alla* anhöriga som avses i lagtexten ska kunna erhålla stöd utan behovsprövning. Samtidigt kan anhöriga behöva mer stöd för egen del än vad som kan ges genom en anhörigkontakt och SKA ser det som av stor vikt att man förtydligar anhörigas rättighet att ansöka om de insatser som behövs för att de ska kunna hantera sitt anhörigskap och sin livssituation, att detta ska kunna utredas och prövas och att insatsen ska kunna följas upp.

Förslag 3.8.6 SKA tillstyrker utredningens förslag om att ge Myndigheten för vård- och omsorgsanalys i uppdrag att ta fram ett kunskapsunderlag. Ofta saknar anhöriga information om vilket stöd som finns tillgängligt, men det handlar också om att gemensamt samskapa det stöd som efterfrågas och finns behov av. Detta är ett viktigt anhörigcentrerat arbete som SKA förutsätter att man även fortsättningsvis ska kunna arbeta med. Anhörigkonsulenter har idag en viktig roll i att förmedla anhörigas röster till andra verksamheter, enheter och aktörer. Detta handlar om att på olika sätt göra anhöriga delaktiga genom att sprida deras kunskap och erfarenheter om hur det fungerar i verksamheterna, dels i förhållande till den vård och omsorg som erbjuds till den enskilde, men även i förhållande till det direkta stöd man som anhörig behöver för egen del. Det handlar också om att ta till vara på anhörigas erfarenheter i utformandet av kommunalt stöd till anhöriga. Detta kan exempelvis ske genom att berätta om anhörigas situation vid möten med personal så att vård- och stödaktörer kan lyssna på, involvera och själva ge stöd till anhöriga, att synliggöra målgruppen vid arbete med kommunala styrdokument, eller att i övrigt arbeta med att stärka anhöriga på ett systematiskt sätt. SKA ställer sig mycket positiva till att det tas fram ett kunskapsunderlag som stöd för att analysera och utvärdera anhörigas delaktighet och medverkan i den strategiska planeringen av kommunal vård och omsorg, inklusive det direkta stödet till anhöriga.

Stödet till barn som är anhöriga förtydligas både avseende socialtjänsten och hälso- och sjukvården

SKA ser positivt på förslagen till stärkt stöd för barn och unga anhöriga, både vad gäller skärpning i lagtext och i fråga om ökad kunskap inom socialtjänsten, hälso- och sjukvårdens verksamheter och för personal inom skolan.

Förslag 5.11.1 SKA tillstyrker utredningens förslag om en ny bestämmelse i socialtjänstlagen för att förtydliga att socialnämnden ansvarar för att ett barn som är anhörig ska få det stöd och hjälp som barnet behöver.

Förslag 5.11.2 SKA tillstyrker utredningens förslag om ett förtydligande i hälso- och sjukvårdslagen.

Vad gäller förslaget om ändring i HSL anser SKA att barnets livssituation, relationer och behov ska vara en central utgångspunkt, vilket innebär att även andra viktiga personer som barnet inte bor med bör kunna räknas in, exempelvis en viktig bonusförälder man inte längre bor tillsammans med, eller en extra viktig far- eller morförälder. Det är viktigt att barns behov av stöd sätts i centrum och att definitionen av en relation inte är det centrala. SKA anser också att barn ska erbjudas stöd vid dödsfall oavsett om det handlar om förväntade eller oväntade dödsfall. SKA menar också att *vid behov* kan vara otydligt och att det istället ska framgå en ännu tydligare skyldighet om att vårdgivaren ska erbjuda stöd och inte bara vid behov.

Förslag 5.11.4 SKA tillstyrker utredningens förslag om att barn som anhöriga bör inkluderas i den nationella anhörigstrategin. Barn som anhöriga är särskilt utsatta och måste uppmärksammas. SKA ser det som självklart att de inte ska exkluderas från anhörigstöd enbart på grund av ålder. Detta innefattar även att barn inte heller ska exkluderas från den nationella anhörigstrategin. Samma principer gällande att allt stöd till anhöriga ska vara ändamålsenligt och individanpassat ska gälla även stöd till anhöriga som är barn. Utifrån att stöd till anhöriga alltid ska vara ändamålsenligt och individanpassat vill SKA särskilt påpeka vikten av att det specifika stödet till barn ges utifrån den vetenskap och beprövade erfarenhet som finns inom området.

Förslag 5.11.8 SKA tillstyrker att Nka får uppdrag att sprida kunskap om barn som anhöriga. Detta då de har lång erfarenhet av att arbeta med kunskap om och med anhöriga i alla målgrupper och åldrar och att det är viktigt för anhöriga, personal och andra att det finns en aktör som har en helhetsbild.

Slutord

SKA välkomnar utredningens ambitioner att skapa ett stärkt stöd för anhöriga och likvärdiga förutsättningar för anhöriga i hela landet.

För Sveriges kommunala anhörigstödsnätverk, SKA

Ulricehamn, dag som ovan

Maria Hagiwara
Koordinator Sveriges kommunala anhörigstödsnätverk, SKA
maria.hagiwara@anhoriga.se
0766 - 43 67 68